

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาเซนเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในอินเดียและแพร่หลายอยู่ในประเทศอินเดียเท่านั้น ในสายตาของบุคคลทั่วไปจะเห็นว่าหลักปฏิบัติของศาสนาเซนเป็นเรื่องค่อนข้างปฏิบัติตามไคยัก โดยเฉพาะหลักปฏิบัติของนักบวชนิกายที่เข้มพรซึ่งมีลักษณะเป็นการทรมานกาย แม้ขอปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ก็มีลักษณะค่อนข้างเคร่งครัดอยู่มาก จึงเป็นการยากที่คนทั่วไปจะยอมรับมาปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน นอกจากที่เลื่อมใสศรัทธาอย่างแรงกล้า ผู้ที่ไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของศาสนาเซนมักถูกหมิ่นเหยียดหยามด้วยความเข้าใจผิด หลักคำสอนของศาสนาเซนจึงมีได้แพร่หลายออกจากประเทศอินเดียไปยังประเทศอื่น ๆ ดังเช่น ศาสนาพุทธ ผู้ที่เข้าใจหลักคำสอนของศาสนาเซนก็คือผู้ที่นับถือศาสนาเซนเองเท่านั้น ศาสนาเซนจัดได้ว่าเป็นศาสนาสำคัญและเก่าแก่ศาสนาหนึ่ง มีความเจริญรุ่งเรืองมาร่วมสมัยกับศาสนาพุทธ ทานมหาวิระซึ่งเป็นศาสนาคองคส์สุดท้ายของศาสนาเซน เป็นผู้ที่มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า หลักคำสอนสำคัญคือเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ก็เป็นหัวใจของศาสนาทั้งสองเซนเดียวกัน

เนื่องจากผู้ที่ไม่รู้จักและมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับศาสนาเซนก็มีอยู่มาก ผู้ที่รู้จักศาสนาเซนแต่เพียงผิวเผินมักนึกถึงศาสนาเซนในรูปของนักบวชเปลือยกาย ส่วนหลักคำสอนของศาสนาเซนที่แท้จริงยังมีน้อยคนนักที่จะเข้าใจ นี่คือแรงจูงใจที่ทำให้เกิดความคิดขึ้นมาว่าหลักคำสอนของศาสนาเซนย่อมต้องมีความสำคัญอยู่มาก มิฉะนั้นศาสนาเซนจะไม่อาจเป็นคู่แข่งที่สำคัญของศาสนาพุทธและสามารถยืนหยัดอยู่ได้จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ในคัมภีร์พระสูตรของพุทธศาสนาได้กล่าวถึงนักบวชของศาสนาเซนในนามของพวกนิครนถนาฏบุตร และปรากฏว่าสาวกของทั้งสองฝ่ายได้มีการโต้เถียงเกี่ยวกับหลักลัทธิกันอยู่เนือง ๆ ซึ่งเราไม่อาจเข้าใจถึง

หลักลัทธิของเซนไค้กระจางแจ้เพียงแต่อ่านคำตอบโต้เหล่านั้น ดังนั้นการศึกษาหลักคำสอนสำคัญของศาสนาเซนย่อมเป็นที่น่าสนใจ เพราะนอกจากจะทำให้เกิดความแจ่มแจ้งในหลักลัทธิของเซนแล้ว ยังจะช่วยทำให้เข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างคำสอนของพุทธศาสนาและศาสนาเซนด้วย และในบรรดาคำสอนเรื่องต่าง ๆ ของศาสนาเซนนั้น คำสอนเรื่องการฝึกช้และความหลุดพ้นถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของคำสอน เพราะการอธิบายเรื่องนี้มีความเกี่ยวโยงกว้างขวางไปถึงอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์พร้อมกันไปด้วย

ทรรศนะทางอภิปรัชญาของนักปรัชญาอินเดียนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งทำให้ทรรศนะทางจริยศาสตร์ของปรัชญาอินเดียต่างกันไปด้วย แต่เมื่อพิจารณาข้อปลีกซึ่งแล้วจะเห็นว่ามีความแตกต่างกันไปบ้างก็ในรายละเอียดปลีกย่อย ส่วนหลักลัทธิสำคัญ ๆ นั้นไม่ได้แตกต่างกันเลย ดังจะเห็นลักษณะสำคัญบางประการซึ่งเป็นลักษณะรวมแห่งปรัชญาอินเดียทุกระบบ ดังนี้คือ

๑. ปรัชญาอินเดียทุกระบบเกิดขึ้นจากความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่ของชีวิต โดยเห็นว่าชีวิตของมนุษย์นั้นเต็มไปด้วยความทุกข์นานัปการ นักคิดหรือนักปรัชญาของอินเดียจึงพยายามคิดค้นแสวงหาทางที่จะทำให้ชีวิตนี้หลุดพ้นไปจากสภาพที่เป็นทุกข์ แล้วบรรลุถึงความสุขที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือความสุขนิรันดร ด้วยเหตุนี้ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงมีการเริ่มต้นที่มีลักษณะเป็นทุนิยม (Pessimism) แต่จุดหมายสุดท้ายของปรัชญาอินเดียก็จบลงด้วยสุนิยม (Optimism) ทุกระบบ

๒. ปรัชญาอินเดียทุกระบบเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่

๓. ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีความเชื่อเหมือนกันว่าอวิชาหรืออภิวินา เป็นสาเหตุแห่งความติช้ชองและการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ส่วนวิชาหรืออภิวินาเป็นสิ่งที่ทำให้หลุดพ้นจากการติช้ชองและการเวียนว่ายตายเกิด

อวิชาและวิชานี้ปรัชญาอินเดียไม่ได้มีความเห็นพ้องกันทุกระบบ สิ่งที่เรียกว่าวิชาของระบบหนึ่งอาจเป็นอวิชาของอีกระบบหนึ่ง เช่น ปรัชญาอินเดถือว่าการเห็นหรือการรู้ช้ความมีสิ่งเที่ยงแท้ไม่เปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า อาตมัน (atman) เป็นวิชา ส่วนพุทธปรัชญาถือว่าการเห็นว่ามีสิ่งเที่ยงแท้เช่นนั้นเป็นอวิชา

๔. ปรัชญาอินเดียทุกระบบเน้นจุดหมายสูงสุดคือ ความหลุดพ้นหรือโมกษะ ซึ่งสามารถบรรลุได้โดยการปฏิบัติอย่างเข้มงวดตามวิธีการที่กำหนดไว้ โดยเริ่มจากการควบคุมตนเองหรือการควบคุมจิตใจไม่ปล่อยให้ไปตามอำนาจของตัณหา และต้องมีการบำเพ็ญสมาธิและวิปัสสนาโดยพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นตามสภาพความเป็นจริง

ดังนั้นปรัชญาอินเดียจึงมีลักษณะเป็นเอกภาพในความหลากหลาย (Unity in diversity)^๑ โดยเฉพาะในค่านจริยศาสตร์ นอกจากนั้นลัทธิต่าง ๆ ยังมีการแลกเปลี่ยนทรรศนะทางปรัชญาอยู่เนื่อง ๆ ปรัชญาอินเดียทุกลัทธิมีลักษณะเป็นปรัชญาชีวิต คือ เป็นปรัชญาที่จะต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต และเกิดขึ้นเพื่อจะช่วยให้ชีวิตหลุดพ้นไปจากสภาพที่เป็นทุกข์ การศึกษาจริยศาสตร์จะไร้ประโยชน์ ถ้าหลักจริยศาสตร์นั้นไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้นได้

กล่าวโดยทั่วไปความทุกข์ของชีวิตย่อมเกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลายประการ ซึ่งพอจะแยกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ ๔ หัวข้อคือ

๑. ความแร้นแค้น (Scarcity) เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ไม่สามารถที่จะแก้ไขความทุกข์ที่เกิดจากความแร้นแค้นได้ แม้วิทยาศาสตร์พยายามที่จะช่วยแก้ปัญหาโดยการประดิษฐ์เครื่องมือและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้มนุษย์ได้รับความสบายและความสะดวกมากขึ้น นอกจากนั้นยังพยายามทุกวิถีทางที่จะต่อสู้กับความรุนแรงของธรรมชาติ แต่วิทยาศาสตร์ก็แก้ไขได้แค่เฉพาะปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติเท่านั้น ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เช่น ความเห็นแก่ตัวในหมู่มนุษย์ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ยิ่งวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ความเห็นแก่ตัวในหมู่มนุษย์ก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น เพราะมนุษย์ไปยึดถือว่าความสุขเกิดขึ้นได้จากความเป็นเจ้าของ จึงทำให้เกิดความต้องการในสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น ในทางตรงกันข้ามนักปรัชญาบางกลุ่ม โดยเฉพาะนักปรัชญาเช่นมีความเห็นว่าความทุกข์ของมนุษย์

^๑ Dayanand Bhargava, Jaina Ethics, (Delhi: Motilal

เกิดขึ้นจากความไม่รู้จักพอ ความสุขที่แท้จริงย่อมอยู่ที่ไม่เป็นเจ้าของหรือมีให้น้อยที่สุด เมื่อมีความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ความทนทุกข์ทรมานกับความไม่มีก็หมดไป

๒. ความอยุติธรรม (Injustice) ความโลภของคนเนื่องจากกรียคือว่าความสุขเกิดขึ้นได้จากความเป็นเจ้าของ ทำให้คนเราแก่งแย่งแข่งขันกัน เพื่อให้เกิดความสะอากสบาย ความสุข ความมีอำนาจ มีการเอาโรคเอาเปรียบกันมากขึ้น สังคมในลักษณะนี้จึงมีแต่ความอยุติธรรม

๓. ความเขลา (Ignorance) ซึ่งหมายถึงความยึดมั่นถือมั่นว่าทรัพย์สินของคนถูกต้อง โดยไม่ยอมรับว่าความรู้นั้นย่อมมีลักษณะสัมพัทธ์ คือมองได้หลายแง่หลายมุม นอกจากนั้นอาจหมายถึงความไม่รู้ถึงสิ่งจริงแท้ (Ultimate Reality) รวมทั้งความไม่รู้ว่าจุดหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร และทำอย่างไรจึงจะบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดนี้ การที่การศึกษาเจริญก้าวหน้าขึ้น ไม่ได้เป็นการแสดงให้เห็นว่าคนเราฉลาดขึ้น ในทางตรงกันข้ามอาจจะทำให้คนเราหลงงมงายในความรู้เฉพาะสิ่ง จึงทำให้มีลักษณะใจแคบและเห็นแก่ตัว

๔. ความเห็นแก่ตัว (Selfishness) ผลของความแค้นแค้น ความอยุติธรรม และความเขลาดังกล่าว ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นต้นเหตุใหญ่ของปัญหาชีวิตและความทุกข์ของมนุษย์

ปรัชญาเซนเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ไคเสนอวิธีแก้ปัญหาลงานี้ไว้ แต่ในวิทยานิพนธ์นี้เราจะเลือกมาพิจารณาปัญหาเดียวคือ ปัญหาว่าควยการติคของและความหลุดพ้น เพราะเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของชีวิต เพราะถ้าพิจารณาปัญหานี้ให้ละเอียดแล้ว จะทำให้เข้าใจปัญหาอื่นได้อีกมาก

ขอบข่ายของการศึกษาในปัญหาเรื่องการติคของและความหลุดพ้นของปรัชญาเซน

จากปัญหาชีวิตที่เกิดจากสาเหตุทั้ง ๔ ดังกล่าว ทำให้มนุษย์เกิดความทุกข์ นักปรัชญาจึงมามีบทบาทในการแก้ปัญหานี้ นักปรัชญารวมสมัยของเซนต่างก็มีทรรศนะเกี่ยวกับการแก้ปัญหาวิตไวต่าง ๆ โดยมีผู้วิเคราะห์กันไว้แล้ว จะขอยกเว้นไม่นำมากล่าวซ้ำอีก ในที่นี้จะขอศึกษาแนวทางของนักปรัชญาเซน โดยเฉพาะในขอบข่ายของอภิปรัชญาและจริยศาสตร์

เพื่อตอบปัญหาว่า เชนมีทรรณะเรื่องการติคของอย่างไร และได้เสนอแนวทางของตนเพื่อแก้ปัญหานี้อย่างไร ส่วนญาณวิทยานั้นแม้จะเป็นปัญหาที่สำคัญในการศึกษาปรัชญาก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาตามคำสอนของปรัชญาเชนแล้ว จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับจริยศาสตร์มาก จึงมิได้แยกกล่าวไว้ต่างหาก แต่จะกล่าวรวมกันไปในฐานะเป็นเบื้องต้น และเป็นผลของการปฏิบัติตามแนวจริยศาสตร์ของเชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาถึงทรรณะเกี่ยวกับเรื่องการติคของและความหลุดพ้นในปรัชญาเชนอย่างละเอียดเกี่ยวกับความหมาย สาเหตุ ผล ของการติคของตามทรรณะของปรัชญาเชน รวมทั้งความหมายของความหลุดพ้น ตลอดจนแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงซึ่งความหลุดพ้น เพื่อชี้ให้เห็นว่าทรรณะเรื่องการติคของและความหลุดพ้นเป็นหัวใจของศาสนาเชนอย่างแท้จริง
๒. เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของศาสนาเชน
๓. เพื่อให้เห็นคุณค่าของปรัชญาเชน โดยอาศัยการวิเคราะห์เรื่องการติคของและความหลุดพ้นเป็นหลัก

แนวเหตุผลทฤษฎีที่สำคัญหรือสมมุติฐาน

หลักปรัชญาเชนก็เหมือนกับหลักปรัชญาอินเดียสาขาอื่น ๆ คือ ความเข้าใจเรื่องสังสารวัฏและความหลุดพ้นเป็นหลักสำคัญ ถ้าเข้าใจเรื่องนี้จะช่วยให้เข้าใจเรื่องอื่น ๆ เช่น อภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ด้วย อนึ่ง เรื่องสังสารวัฏและความติคของก็เป็นเรื่องที่มีอธิบายกันอยู่แล้วก่อนสมัยของเชน แต่เนื่องจากมีความเข้าใจแตกต่างกันระหว่างนักคิดร่วมสมัย ศาสตราของเชนได้วางแนวติคของตนแตกต่างไปจากแนวติคของศาสนาอื่น ๆ ในสมัยนั้นเป็นอันมาก การทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้จะช่วยให้เข้าใจหลักปรัชญาของศาสนาเชนให้ถูกต้องมากขึ้น

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย

๑. เก็บข้อมูลจากเอกสารสำคัญที่ยอมรับกันว่าเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้เกี่ยวกับ คัมภีร์ของศาสนาเช่นที่มีผู้แปลไว้ในหนังสือชุด The Sacred Books of the East และ Source Books of Indian Philosophy

๒. ศึกษาและวิเคราะห์การตีความหมายจากเอกสารที่เป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้ ที่มีผู้เขียนเกี่ยวกับปรัชญาเช่นว่า สมเหตุสมผลหรือสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เป็น หลักฐานข้างต้นอย่างไรหรือไม่

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

การศึกษาในเรื่องนี้ จะช่วยให้เข้าใจธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏและความ หลุดพ้นในปรัชญาเช่นที่ยังคลุมเครือให้ชัดเจน และทำให้ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง และยังมี ประโยชน์ในการศึกษาเทียบเคียงกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาได้ชัดเจนเป็นอย่างที่ ทั้งนี้ เพราะในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะในพระสุตตันตปิฎกได้กล่าวถึงศาสนาเช่น และคำสอนของ เช่นไว้หลายแห่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของนิครนถนาฏบุตร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย